

Crtačke tehnike u radu s djecom predškolske dobi

Kovačić, Dora

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:758873>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-14**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Dora Kovačić

CRTAČKE TEHNIKE U RADU S DJECOM PREDŠKOLSKE
DOBI

Završni rad

Zagreb, kolovoz 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE/ODGOJITELJSKI STUDIJ

Dora Kovačić

CRTAČKE TEHNIKE U RADU S DJECOM PREDŠKOLSKE
DOBI

Završni rad

Mentor rada:
mag. art. Morana Varović Čekolj, predavačica

Zagreb, kolovoz 2022.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat vlastitog rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	
SUMMARY	
1. UVOD.....	1
2. LIKOVNO STVARANJE I IZRAŽAVANJE KOD DJECE	2
3. DJEČJI LIKOVNI IZRAZ - FAZE RAZVOJA	3
3.1. Faza izražavanja primarnim simbolima.....	3
3.2. Faza izražavanja složenim simbolima	4
3.3. Faza intelektualnog realizma	5
3.4. Faza vizualnog realizma	6
4. CRTEŽ.....	7
4.1. Točka	7
4.2. Crta	8
4.3. Ploha	9
5. CRTEŽ DJECE PREDŠKOLSKE DOBI.....	10
6. CRTAČKE TEHNIKE.....	12
6.1. Olovka	12
6.2. Kreda	13
6.3. Ugljen	14
6.4. Kemijska olovka	15
6.5. Tuš-pero.....	16
6.6. Tuš-drvce i tuš-trska	17
6.7. Tuš-kist	18
6.8. Lavirani tuš	18
6.9. Flomaster	19
7. CRTAČKE TEHNIKE U RADU S DJECOM	21
8. ZAKLJUČAK	28
LITERATURA.....	29
POPIS SLIKA	30

SAŽETAK

Kako bi se dijete cjelokupno razvilo, potrebno mu je osigurati raznolike i kvalitetne poticaje. Osim što se dijete izražava spontano, postoji i unutarnja potreba za istim. Dijete uživa u istraživanju svoje okoline i samog sebe. Sredstvo za izražavanje dječje likovnosti su crtačke tehnike. Različiti doživljaji i likovni izričaj svakog djeteta stvaraju jedinstvene i individualne crteže. Crtanjem, djeca spajaju svijet mašte s realnim svijetom i imaju potpunu slobodu izražavanja svojih emocija i misli.

Ključne riječi: dijete, razvojne faze, crtež, linija, crtačke tehnike

SUMMARY

For the child to develop, he needs to be provided with diverse and high-quality incentives. In addition to the fact that the child expresses itself spontaneously, there is also an internal need for that. The child enjoys exploring his surroundings and himself. Drawing techniques are means of expressing children's creativity. Different experiences and artistic expression of each child, create unique and individual drawings. By drawing, children combine the world of imagination with the real world and have complete freedom to express their emotions and thoughts.

Key words: child, stages of development, drawing, line, drawing techniques

1. UVOD

Crtanje je aktivnost putem koje djeca izražavaju svoje potrebe i svoje emocije. Dječje likovno izražavanje mora biti nesputano i bez previše intervencija odraslih osoba. Crtajući iz iskustva okoline, djeca putem crteža prenose svoje poruke.

Međutim, crtanje nije samo prenošenje poruka i emocija, ono potiče djetetov cjelokupni razvoj. Mlađa djeca razvijaju finu motoriku ruku crtajući linije različitih karaktera i smjerova i mijenjajući sredstva za crtanje i podlogu. Kako se dalje razvija, dijete sve više ovladava tehnikama, materijalima i sredstvima za crtanje. Slično kao dijete, razvija se i crtež - od početnih jednostavnih linija do puno složenijih oblika i motiva.

Završni rad „Crtačke tehnike u radu s djecom predškolske dobi“ obuhvaća teorijski i praktični dio. U teorijskom dijelu upoznat ćemo se s likovnim stvaranjem i izražavanjem kod djece. Također će se detaljno objasniti faze razvoja likovnog izraza kod djece. Nadalje će biti objašnjeni osnovni elementi: točka, crta i ploha. Posebno će biti objašnjene crtačke tehnike i njihove karakteristike.

Praktični dio rada odrađen je u vrtiću, s djecom starosti od 5,5 do 7 godina. Da bi djeca bila potaknuta na likovnu aktivnost, osmišljene su i provedene poticajne aktivnosti. Nakon aktivnosti i boljeg upoznavanja, djeci su ponuđene četiri crtačke tehnike. Svako je dijete moglo odabrati koju tehniku želi i njome nacrtati zadani motiv, u ovom slučaju bila je riječ o biciklu. Rezultat ovih aktivnosti su dječji crteži, koji su zatim analizirani.

2. LIKOVNO STVARANJE I IZRAŽAVANJE KOD DJECE

Nepredvidivo, neočekivano i izvorno, atributi su kojima bismo mogli opisati dječje likovno stvaralaštvo. Djeca vođena nekom unutarnjom potrebom, koja je specifična za svu djecu na svijetu, spontano započinju svoje likovno izražavanje. Sposobnost da se dijete likovno izrazi je urođena, a osim što ono želi zadovoljiti svoju unutarnju potrebu, želi odraslima prikazati što ga zanima. (Grgurić i Jakubin, 1996.)

Likovno stvaralaštvo pozitivno djeluje na cjelokupni razvoj djeteta i potiče njegovu kreativnost. Usmjeravajući djetetovu pažnju, aktivirajući sjećanja, potičući maštanja i zamišljanja igrom i likovnim materijalima, kod djeteta će se pobuditi zaintrigiranost za likovnim izražavanjem. (Šipek, 2015.)

Savršena aktivnost kroz koju djeca dobivaju mogućnost stvaranja i prikazivanja svoje stvarnosti je crtanje. Crtanje je aktivnost koja spaja maštu i stvarnost. Sam crtež može biti apstraktan ili realističan, a ovisi o crtačevom doživljaju okoline, odnosno svijeta koji ga okružuje. Djeca crtežom izražavaju svoje osjećaje. Prema Bodulić (1982.), crtež je sredstvo izraza umjetničke svijesti, s namjerom likovne interpretacije viđenog. Veličina, oblik, prostor, volumen... sve to prikazuje crtež koji se može izvoditi u različitim tehnikama, materijalima, sredstvima ili pak, na različitim podlogama.

Kod mlađe djece (dvije, tri i četiri godine) likovno stvaranje je jednostavno, slobodno od vanjskog utjecaja, a opet u skladu s djetetovim unutrašnjim svijetom. (Belamarić, 1987.) Likovne aktivnosti s djecom predškolske dobi su pak, podijeljene na samostalne i spontane aktivnosti, te na planirane aktivnosti koje provode odgajateljice. Planirane aktivnosti imaju zadan cilj, a koji je u skladu s programom i planom određene skupine. Međutim, važno je djeci dopustiti samostalnost u likovnom stvaranju, bez previše uplitanja odraslih osoba. Na taj način potiče se djetetova kreativnost, razvija samopouzdanje, a zauzvrat se dobivaju likovni radovi koji su autentični i raznovrsni. (Balić-Šimrak, 2011.)

3. DJEČJI LIKOVNI IZRAZ - FAZE RAZVOJA

Likovno izražavanje kod djece je u početku sklonost prema igri, zatim dolazi do potrebe da izraze ono što ih zanima, a na kraju postaje bitan doživljaj, odnosno važnost se daje pokretu i percepciji te korištenju različitih likovnih materijala. Nekoliko je faza razvoja likovnog izražavanja kod djece i svaka od njih ima svoje karakteristike. Međutim, faze su orijentacijske i ne javljaju se kod sve djece u istom vremenskom razdoblju. (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010.)

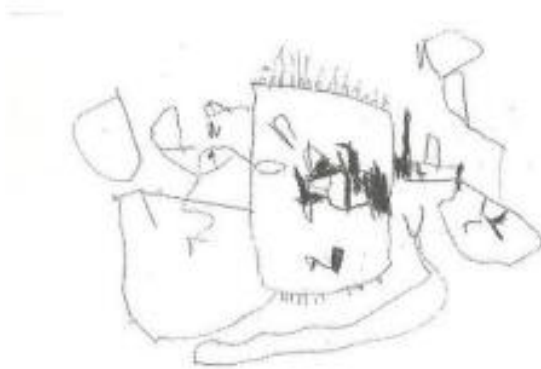
3.1. Faza izražavanja primarnim simbolima

Faza izražavanja primarnim simbolima započinje oko prve godine života i traje do druge ili treće godine. Ovo početno likovno izražavanje naziva se „faza šaranja“, u kojoj djeca nekontroliranim pokretima šaraju po papiru, uživajući u motoričkom pokretu. Dijete ponekad istovremeno crta i gleda oko sebe, ne dižući olovku s papira. Radi se o nesređenom likovnom izrazu koji se sastoji od crta nastalih jednostavnim pokretima.

U drugoj godini dolazi do pridavanja veće pozornosti tragovima koje dijete ostavlja na papiru, dok u trećoj godini dolazi do potrebe imenovanja likovnog izraza. U tom smislu dolazi do napretka - od izražavanja motoričkog gibanja do kontrole fizičkog pokreta, odnosno do kontrole linija i davanja simbola onim stvarima koje dijete želi prikazati. Razvijaju se finiji pokreti iz lakta ili prstiju, a na papiru nastaju prve kružnice, to jest krug postaje prvi organizirani oblik koji se pojavljuje. Ovu fazu primarnih simbola nazivamo „kontrolirano šaranje“. (Grgurić i Jakubin, 1996.)

Slika 1. Nekontrolirano šaranje

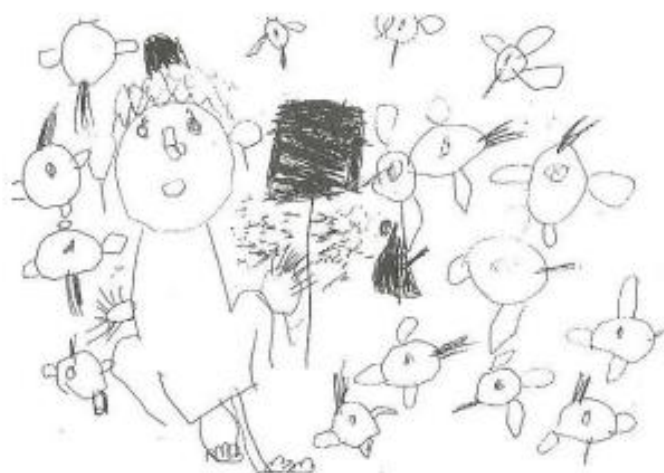
Slika 2. Kontrolirano šaranje

3.2. Faza izražavanja složenim simbolima

U prvoj fazi praktičan rad je taj koji izaziva misaone operacije, odnosno likovna aktivnost dovodi do likovnog djela, a koje dovodi do misaone operacije. U drugoj fazi, misaona operacija, to jest ideja je ta koja dovodi do likovne aktivnosti, a zatim i do likovnog djela. Ova faza traje od djetetove četvrte, sve do šeste godine života.

S obzirom na to da je u ovoj fazi pokretač aktivnosti ideja, likovno djelo postaje sredstvo komuniciranja s okolinom. Tako će dijete crtati ono što mu je blisko. U prvom redu se tu radi o ljudskom liku, životinjama, kući, drveću ili pak, onome s čim dijete ima nekakav dodir. Figure su često kvadratne i okrenute prema naprijed, a sami likovi naizgled nemaju nekakav odnos, zapravo najčešće izgledaju kao da lebde jedan pored drugoga. (Grgurić i Jakubin, 1996.)

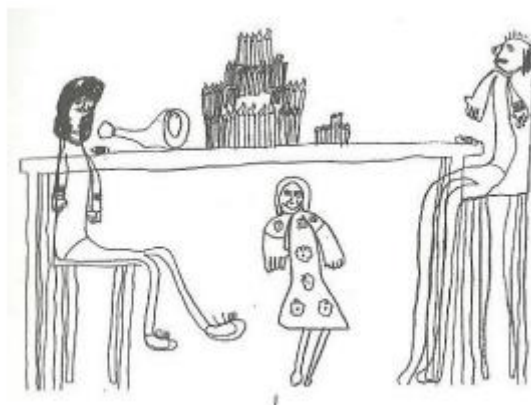
Dijete u ovoj fazi želi ispuniti svaki prazan prostor na papiru, a često je papir taj koji određuje veličinu simbola. Tako ponekad dolazi do crtanja, odnosno prikazivanja nekih dijelova većima nego što to u stvarnosti jesu. To se može objasniti na način da dijete još uvijek ne razumije proporciju i perspektivu, nego jednostavno prenosi ono što u stvarnosti vidi. (Grgurić i Jakubin, 1996.)

Slika 3. „Hranim ptice“

3.3. Faza intelektualnog realizma

U fazi intelektualnog realizma, koja se odvija od sedme do desete godine, likovna sposobnost djeteta još je veća i bogatija. Povećava se vizualna objektivnost, prikaz emocija je bogatiji, a primjena likovno-tehničkih sredstava raznovrsnija.

Slika 4. „Slavimo rođendan“

Također, u ovoj fazi razlikujemo nekoliko načina likovnog izražavanja:

- Transparentni prikaz – dijete više ne crta samo vanjski prikaz kuće, nego se sad javlja i interijer, odnosno svi predmeti koje voli.

- Prikaz u fazama kretanja – dolazi do prikazivanja slijeda. Tako naprimjer, crtež igre loptom prikazuje vremenski slijed - od uzimanja lopte, udarca do postignuća gola na kraju.
- Emotivna percepcija – osobe ili predmeti koji su djetetu bitni, prikazani su u većem obliku.
- Prevaljivanje oblika – ako dijete crta svoju obitelj za stolom, ljudski oblici i stol su u ravnini s papirom, odnosno izgledaju kao da su prevaljeni na tlo.
- Rasklapanje oblika – dolazi do crtanja sa svih strana, naprimjer, kuća je prikazana s prednje, zadnje i bočne strane.
- Vertikalna perspektiva – dolazi do nizanjan predmeta ili oblika jednog iznad drugog u okomitom smjeru.
- Obrnuta perspektiva – ono što je djetetu bliže prikazuje se kao manje, a ono što je dalje prikazuje se kao veće.
- Poliperspektiva – dijete crta iz raznih kutova gledanja i stajališta, odnosno iz raznih perspektiva. (Grgurić i Jakubin, 1996.)

3.4. Faza vizualnog realizma

Dolazi do realističnijeg izražavanja, proporcije su u skladu, a sam crtež obiluje detaljima. Karakteristično za ovu fazu, koja traje od jedanaeste do četrnaeste godine, jest da slika postaje cjelina. Dijete gubi spontani izričaj, a usvaja geometrijsku, kolorističku i zračnu perspektivu. (Grgurić i Jakubin, 1996.)

4. CRTEŽ

Crtež u svojoj naravi predstavlja intimni umjetnikov izraz, on je temelj svih likovnih umjetnosti i ujedno način na koji dijete započinje svoj likovni govor. Najprisutniji elementi crteža su točka, crta i ploha. (Peić, 1981.)

4.1. Točka

Točka je najmanji grafički znak koji se može primijeniti na crtežu. Ona nema naglašenih dimenzija poput visine, širine ili dužine, međutim, točka je polazište svih drugih oblika, poput crte ili plohe.

Točke po plohi mogu biti raspoređene pravilno ili nepravilno. Mogu se nizati vodoravno, okomito, kružno, slobodno ili dijagonalno. Kada su točke na plohi raspoređene gušće, ploha postaje tamnija. S druge strane, kada su točke rjeđe, ploha je svjetlija, ali se dobiva i privid trodimenzionalnosti oblika. Izražavanje privida volumena na takav način naziva se grafička modelacija. (Jakubin, 1999.)

Slika 5. Camille Pissarro, „Sajam svinja“, 1886.

4.2. Crta

Najprisutniji element crteža jest crta. Crte, odnosno linije nalazimo posvuda oko nas, u prirodi i prostoru koji nas okružuje. Crta nastaje gibanjem točke, označava smjer kretanja, ali isto tako, djeluje kao granica koja dijeli plohu. Ako na crtežu kao osnovni element prevladava linija, onda se taj crtež naziva linearni.

Prema toku, crte se dijele na ravne i na krivulje, a prema smjeru kretanja mogu biti otvorene i zatvorene. Ravne crte su točne i precizne, one odaju dojam povećane preglednosti i smiruju kompoziciju. Crte se mogu izvesti ručno ili pomoću pomagala. Kada ih se izvodi ručno, radi se o kaligrafskim crtama. S druge strane, ako se izvode pomoću pomagala (ravnalo ili šestar), radi se o euklidskim crtama.

Krivulje se dijele na slobodne i pravilne. Slobodne krivulje mijenjaju smjer kretanja i tako dočaravaju optičko gibanje i nemir. Pravilne krivulje zadržavaju jedan smjer kretanja, a kao primjer pravilne krivulje često se ističe kružnica. (Jakubin, 1999.)

Karakterno, crte mogu biti debele, tanke, dugačke, kratke, oštre, isprekidane, kontinuirane, izlomljene i slično. Prema značenju se dijele na obrisne, strukturne i teksturne. Obrisne ili konturne linije ocrtavaju i opisuju vanjski rub likova ili oblika na crtežu. Strukturne crte grade prirodni ili stvoreni oblik. Teksturne crte opisuju svojstvo površine, odnosno primjenjuju se da bi se izrazio karakter oblika ili likova. (Jakubin, 1999.)

Slika 6. Pablo Picasso, „Glava žene“, 1956.

Crte imaju psihološko, ali i simboličko značenje. Vodoravne crte odaju mirnoću i opuštenost, stoga simbolički predstavljaju mir, blagostanje te smrt. Okomite crte predstavljaju kretanju i uzdignuće, kao simbol života i rasta. Blago valovite crte odaju dojam blagosti i nježnosti, a nasuprot njima, izlomljene crte simboliziraju grubost. Dijagonalne crte ostavljaju dojam kretanja i prostranosti, slično kao i slobodne krivulje, koje ovisno o kretanju po plohi i karakteru - simboliziraju nemir, gibanje, bol ili veselje. (Jakubin, 1999.)

4.3. Ploha

Ploha je dvodimenzionalna stvarnost, odnosno oblik koji ima širinu i dužinu. Upotrebljava se u slikarstvu, kiparstvu, arhitekturi i dizajnu. Kao takva, ploha je zapravo ravnina na kojoj se crta ili slika. (Jakubin, 1999.)

Plohe imaju svoj određeni likovni karakter i određena likovna svojstva. Prema tome se mogu podijeliti na funkcionalne i samostalne plohe. Samostalne plohe zatvaraju neki oblik i stoje samostalno u prostoru. Funkcionalne plohe zatvaraju volumen, odnosno čine oplošja

tijela. Najčešće ih se susreće u kiparstvu i arhitekturi. U kiparstvu su to vanjski i unutarnji dijelovi skulpture, a u arhitekturi fasade ili unutarnje stijene. (Jakubin, 1999.)

Prema karakteru, ploha može biti ravna, zaobljena, nepravilna, izlomljena, slobodna, geometrijska, obojena, svijetla i tako dalje. Oblici i likovi koji se primjenjuju na plohi dijele se na geometrijske i slobodne. Geometrijski likovi su kvadrat, pravokutnik, trokut, krug i slično. Ti likovi su mirni i statični te strogo određeni. Slobodni likovi ne podliježu geometrizaciji, slobodno se razvijaju i djeluju nemirno, pokretljivo i živo. (Jakubin, 1999.)

5. CRTEŽ DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Talijanski pjesnik Corrado Ricci krajem 19. stoljeća identificirao je dječji crtež kao zaseban fenomen, jer je na uličnim grafitima uočio originalnost i iskrenost dječjeg likovnog stvaralaštva. On je 1887. godine objavio knjigu pod nazivom „L' Arte dei Bambini“, koja je u potpunosti bila posvećena dječjoj umjetnosti. Godinama kasnije, autor Luquet je u svojoj knjizi „Dessin d'un Enfant“ identificirao faze dječjeg likovnog razvoja. Međutim, metodički se pristup likovnoj umjetnosti krajem 19. i početkom 20. stoljeća mijenja. U to vrijeme Franz Cizek odustaje od konvencionalnog i tvrdog pristupa umjetnosti. On stvara poticajno i stvaralačko okruženje i potiče dječju spontanu i kreativnu ekspresivnost. (Balić- Šimrak, 2011.)

Daljnja znanstvena istraživanja pokazala su da bavljenje likovnim aktivnostima i likovna izobrazba utječu i na druge spoznajne aspekte. U tom smislu, bavljenje likovnošću poboljšava koncentraciju, pomaže pri opuštanju organizma i izlučivanju hormona sreće. Korištenje različitih likovnih materijala, eksperimentiranje i rješavanje likovnih problema pridonosi razvoju kreativnosti.

Prvi djetetov pokušaj crtanja ljudi sadrži jednostavne simbole, crtu i krug. Krug, odnosno kružić predstavlja oči, dok horizontalna crta predstavlja usta. Na taj način dijete daje do znanja da s odraslima komunicira vizualno i govorno, trenutno najvažnijim oblikom komunikacije. S druge strane, kada crta životinje dodaje i tijelo, jer kontakt sa životinjama uključuje i taktilni osjet. Nakon nekoliko mjeseci, kad dijete shvati da ljudsko tijelo može mijenjati položaj, ono u crtež uključuje okomitu liniju, koja je simbol prvobitnog položaja. (Vidović, 2015.)

Kako se dijete dalje razvija i kako dolazi do novih spoznaja o ljudima, tako se na crtežima pojavljuju glavonošci, odnosno dijete crta udove koji izlaze iz glave. Likovi ili predmeti razbacani su po cijelom papiru tvoreći konglomerat, jer na crtežu još uvijek ne postoji linija tla. Kod ovakvih crteža do izražaja dolazi fizički izgled i potreba za emocionalnim izražavanjem djeteta.

Dijete kao cjelovito biće jednako zanima fizički, emocionalni i socijalni aspekt življenja. Sva tri aspekta provlače se kroz dječje crteže. Kada dijete crta jelena s više nogu, tada izlazi iz okvira stvarnosti kako bi pokazalo svoju empatičnu stranu. Problem jelena koji se ne može popeti na brdo dijete je riješilo na način da je nacrtalo više nogu. (Vidović, 2015.)

Socijalni aspekt najbolje se očituje u crtežu obitelji. Jasno su naglašene uloge koje pojedini članovi obitelji imaju, ali dijete također određuje svoju ulogu u obitelji. U svojem likovnom izrazu dijete jednostavno razmišlja i izlazi van okvira stvarnosti, jer za dijete ne postoji nemoguće. (Vidović, 2015.)

Stoga, kada se likovne aktivnosti provode s djecom, treba uvažiti nekoliko aspekata:

- dječji izraz je autentičan i u skladu s karakteristikama razvojne dobi i kao takvog, treba ga uvažiti i prihvatiti
- osigurati vrijeme i prostor za aktivnosti
- omogućiti raznolikost materijala i likovnih tehnika
- upoznati dijete s likovnom umjetnošću putem posjeta galeriji ili slikovnica
- omogućiti djetetu da usvaja likovne vještine kada su u pitanju likovni materijali i tehnike. (Balić- Šimrak, 2011.)

Crtež je sredstvo koje omogućava uvid u djetetov unutarnji svijet, ali i sredstvo komunikacije između djeteta i odrasle osobe. Crtanjem dijete iznosi svoje emocije i doživljaje. (Balić- Šimrak, 2011.)

6. CRTAČKE TEHNIKE

Crtačke tehnike naziv su dobile prema materijalu i sredstvu kojim se crtač služi. U tom smislu, crtačke tehnike su: olovka, kreda, ugljen, tuš-pero, tuš-drvice i tuš-trska, tuš-kist, lavirani tuš, flomaster i kemijska olovka.

Dijele se još na suhe i mokre. Tako su suhe tehnike: olovka, kreda, kemijska olovka i ugljen. Mokre tehnike su tuš-pero, tuš-drvice i tuš-trska, tuš-kist, lavirani tuš i flomaster. (Jakubin, 1999.)

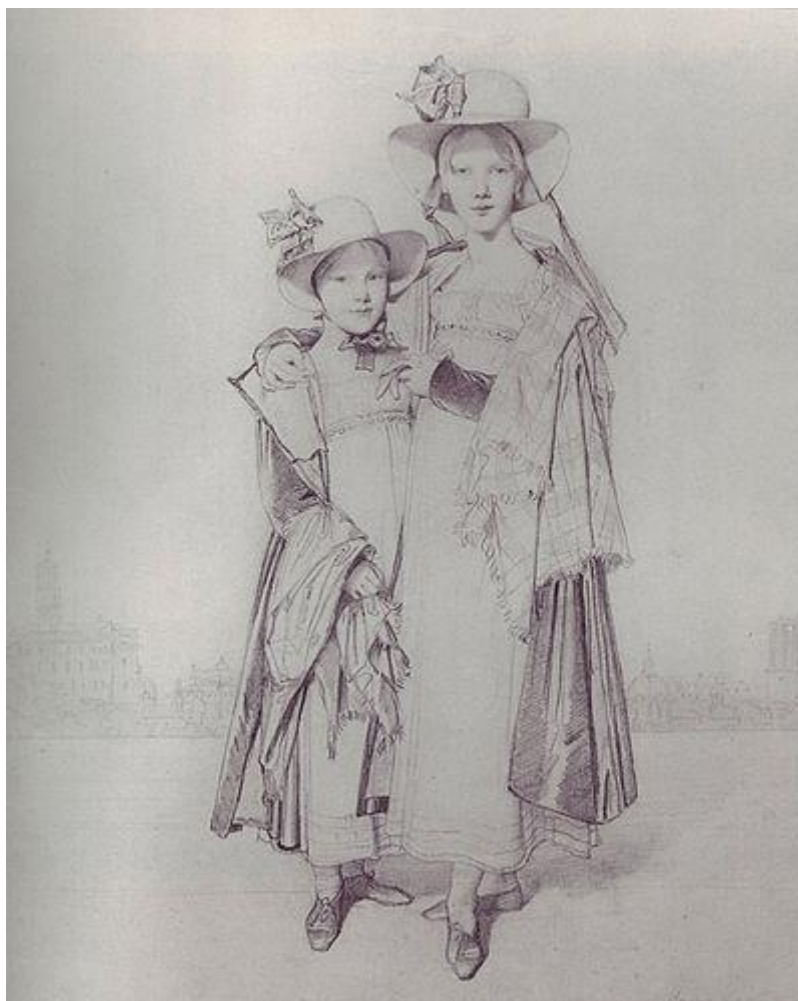
6.1. Olovka

Osnovni crtaći materijal je olovka, koja se sastoji od mine (uloška) i drvene obloge koja minu štiti od lomljenja, a korisniku omogućuje lakše rukovanje. Različite su vrste olovaka i papira. Prema tvrdoći, olovke se dijele na tvrde, srednje tvrde i mekane. Tvrde olovke označene su slovom H i brojem ispred oznake (do 9H). Veći broj ispred oznake označava veću tvrdoću, što omogućuje da olovka ostavlja tanji i svjetliji trag. Mekane olovke označene su slovom B i brojem (do 7B). Ove olovke u sebi sadrže više grafita i ostavljaju masniji i tamniji trag. (Perasović, 1994.; Jakubin, 1999.)

Tvrde olovke korisne su za izvlačenje oštih, finih i preciznih linija. Najviše se primjenjuju za tehničke, deskriptivne, geometrijske i arhitektonske crteže. S druge strane, mekane olovke pogodnije su za bogatiji likovni izraz. Ovisno o pritisku olovke na papir i njezinom položaju, mogu se dobiti svjetlije ili tamnije linije, deblje ili tanje. Mekim olovkama lakše se postiže tonska modelacija, odnosno stupnjevanje svjetlosne vrijednosti nekog tona.

Kod pisanja, olovka se drži nisko, dok se kod crtanja olovka drži lagano u sredini ili pri samom kraju. Za podlogu se rabe različite vrste papira: hrapavi ili glatki, deblji ili tanji, bijeli ili tonirani papir. Ovisno o želji crtača, karakteristika papira može dati određeni karakter crtežu. (Jakubin, 1999.)

U radu s djecom preporuča se korištenje mekih olovaka - od 3B do 6B, te tanke i blago hrapave podloge papira. Također, djecu treba poticati da se ne koriste gumicom za brisanje. (Bodulić, 1982.)

Slika 7. Jean August Dominique Ingres, „Lady Harriet Mary i Catherine Caroline Montagu“, 1815.

6.2. Kreda

Kreda svojim karakteristikama povezuje olovku i ugljen. Kada je zašiljena, kreda na papiru ostavlja trag sličan mekoj olovci. S druge strane - kreda položena na papir cijelom debljinom, a ponekad i dužinom - ostavlja trag sličan ugljenu. Ovisno o pritisku ruke, položaju krede na papiru i vrsti papira, može se postići niz grafičkih vrijednosti i tonske gradacije linije i plohe. (Jakubin, 1999.)

Slično kao kod olovke, postoje srednji i meki stupnjevi tvrdoće krede. Slikarske krede najčešće su u obliku štapića kvadratnog ili kružnog presjeka. Mogu se proizvesti u različitim bojama, ali uglavnom prevladavaju bijela, crvena, smeđa i crna. U radu s djecom u školi

mogu se upotrebljavati i školske krede, kojima se može crtati na školskoj ploči, asfaltu, zidu i papiru. (Bodulić, 1982.)

Kreda se vrlo lagano razmazuje po papiru, ali se zbog njene prašnjave strukture crteži na kraju moraju fiksirati tekućim fiksatorom. Prilikom crtanja kreda se može slomiti, ali to omogućava nastajanje novih oštih bridova koji su pogodni za izvlačenje tankih i finih linija. Kao podloga za crtanje kredom rabi se papir većih formata i mekanije vrste. Međutim, mogu se upotrebljavati i hrapaviji, bijeli ili tonirani papir. (Jakubin, 1999.)

Slika 8. Goya, „Rastanak Franje de Borje i njegove obitelji“, bijela kreda, 1788.

6.3. Ugljen

Ugljen je suhi materijal koji ostavlja crn i mekan trag. Odlikuje ga izvanredna mekoća koja je uvjetovana prašnjavnom strukturom materijala. Ugljenom se mogu dobiti crte različitog intenziteta i debljine te plohe različitih tonskih vrijednosti. (Perasović, 1994.)

Dvije su vrste ugljena. Drveni ugljen dobiva se paljenjem ljeskovih, vrbovih ili lipovih štapića bez dovoda kisika. Ovako dobiveni ugljen je mekan i prašjav te se lako skida s podloge. Zato je na kraju crtež potrebno fiksirati tekućim fiksatorom. S druge strane je sintetički ili prešani ugljen, koji se dobiva industrijskim postupkom. Takav ugljen je tvrdi i

jače prijanja uz podlogu. Sintetički ugljen nije potrebno na kraju fiksirati, iako se to preporučuje. (Jakubin, 1999.)

Kao podloga za crtanje ugljenom uglavnom se rabe hrapavije vrste bijelog ili toniranog papira. Međutim, kao podloga može se upotrijebiti i novinski papir, pakpapir, akvarel-papir ili papirnate tapete. Fiksator se nanosi ravnomjerno i u tankom sloju, kada je rad gotov ili u njegovim završnim fazama. Sastoji se od alkohola i gumastog laka ili laka „Dammar“ i esencije terpentina. Umjesto fiksatora može se upotrijebiti i lak za kosu, jer postiže isti učinak. (Sartori, 2004.)

Slika 9. Toni Franović, „Pejzaž“, 2016.

6.4. Kemijska olovka

Kemijska olovka na papiru ostavlja trag sličan tragu metalnog pera za pisanje i tvrđe olovke. Ostavlja tanak jednoličan trag, ali ipak kontrolom pritiska, može se postići gradacija linija od svjetlijih prema tamnijim. Širina linije se pritiskom minimalno mijenja.

Kemijske olovke se proizvode u različitim bojama, ali za crtanje se preporučuje crna, jer se tad dobivaju najlikovniji grafički odnosi. (Jakubin, 1999.)

Slika 10. Gareth Edwards, „Vivian“, 2013. kemijska olovka

6.5. Tuš-pero

Crtačka tehnika tuš-pero izvodi se metalnim perom ili perom ptičjeg podrijetla. Pera ptičjeg podrijetla dobivaju se od guske, gavrana, labuda ili purana. Kada je pero pripremljeno za crtanje, ono ima čvrst, elastičan i vrlo oštar šiljak, koji je osjetljiv na pritisak ruke. Kada se pero manje pritišće uz papir, ono ostavlja vrlo tanku liniju. S druge strane, kada se pero pritisne jače, šiljak se savija i ostavlja deblju liniju. Tako se, različitim pritiskom pera na podlogu, linije mogu gradirati od tankih do debljih, odnosno od svjetlijih do tamnijih. Pero se pak, ne može u potpunosti kontrolirati, stoga prilikom crtanja nastaju slučajni efekti koji su karakteristični za ovu tehniku. Danas su više u upotrebi metalna pera, koja ostavljaju jasan i oštar trag. Mogu se primjenjivati obična školska pera, redis-pera različite širine i kotir-pera. (Jakubin, 1999.)

Materijali za crtanje perom su crni tuš, tuš u boji, tinta, sepija i orahovo močilo. Kao podloga, upotrebljavaju se fine vrste glatkog papira, koje ne upijaju puno tekućine kojom se crta. (Jakubin, 1999.)

Slika 11. Rembrandt Harmenzs van Rijn, „Juditin sluga stavlja Holofernovu glavu u vreću“, oko 1632-34.

6.6. Tuš-drvce i tuš-trska

Tuš-drvce i trska su mokre tehnike koje, za razliku od elastičnosti pera, posjeduju nešto veću krutost. Ovim instrumentom dobivaju se čvrsti, čisti i snažniji potezi, jer se radi o materijalima koji na sebi ne mogu dugo zadržati tekućinu. Kao podloga upotrebljava se glatki ili manje hrapavi papir, koji ne upija puno tekućine. (Jakubin, 1999.)

Slika 12. Vincent Van Gogh, „Čempresi u zvjezdanoj noći“, 1889.

6.7. Tuš-kist

Kist je crtački i slikarski pribor kojim se dobivaju specifični i prepoznatljivi likovni izrazi. Prilikom crtanja kistom umočenim u tuš mogu se izvlačiti tanke ili vrlo debele linije, ovisno o debljini kista i pritisku na podlogu. Kao podloga za tuš-kist primjenjuje se bijela ili blago tonirana, glatka ili hrapava podloga. Kistom se može postići kombinacija različitih plošnih i linearnih vrijednosti. (Bodulić, 1982., Jakubin, 1999.)

Slika 13. Tihomir Lončar, „Autoportret I“, 1996.

6.8. Lavirani tuš

Lavirani tuš je tehnika kojom se razrijeđeni tuš ili boja na podlogu nanosi akvarel-kistom. Na taj način ostvaruje se privid plastičnosti oblika ili tonske vrijednosti. Dakle, laviranje je postupak kojim se crtežu daje jači privid reljefnosti sjenčanjem, pomoću razrijeđenog tuša, akvarelskih ili drugih boja. (Perasović, 1994.)

Crteži koji nastaju ovom tehnikom nazivaju se lavirani crteži, a posjeduju akvarelsku prozračnost i svježinu. Lavirani crtež može nastati na suhoj ili mokroj podlozi. Kada se radi na mokroj podlozi, tuš se razlijeva i dobivaju se posebni vizualni efekti. Kao podloga za ovu tehniku upotrebljava se bijeli glatki ili blago hrapavi papir. (Jakubin, 1999.)

Slika 14. Blaž Ćuk, „Odmor“, 1963.

6.9. Flomaster

Flomaster je crtačka tehnika koja se proizvodi u svim bojama i nijansama. Njegove boje su vrlo intenzivne i prozirne, tako da na bijeloj površini djeluju vedro i prozračno. Njima se može izražavati linearno i plošno. Sve crte izvučene flomasterom jednake su debljine i intenziteta, stoga je za različite debljine linija i tonske vrijednosti potrebno upotrebljavati flomastere različitih debljina. Često se rabe u području ukrasnog oblikovanja, zbog kolorističkog efekta i jednostavnog rukovanja. (Jakubin, 1999.)

Postoje dvije vrste flomastera. Prva vrsta su „normal“ ili akvarel-flomasteri, koji su topivi u vodi. S ovakvim flomasterima se uz pomoć kista i vode može lavirati crtež i na taj način mogu se dobiti neke karakteristike akvarela. Druga vrsta su „permanent“ flomasteri, koji su postojani i ne tope se u vodi. Nakon korištenja, flomastere treba odmah zatvoriti, jer se

jako brzo suše i isparavaju. Nedostatak flomastera je taj što pod utjecajem svjetla blijede, stoga je potrebno paziti da crteži nisu dugoročno izloženi svjetlosti. (Jakubin, 1999.)

Slika 15. Tihomir Lončar, „Crtež XIV.“, 1991.

7. CRTAČKE TEHNIKE U RADU S DJECOM

U praktičnom dijelu rada osmislila sam i provela likovne aktivnosti s predškolskom djecom. Aktivnosti su provođene u dječjem vrtiću „Potočić Pissarovina“ u starijoj skupini, „Lavići“, koja obuhvaća djecu starosti od 5,5 do 7 godina. Ukupno je u aktivnostima sudjelovalo šesnaestero djece. Cilj aktivnosti je istražiti kako djeca prikazuju isti motiv kroz različite crtačke tehnike.

Crtačke tehnike koje su se provodile su olovka, flomaster, ugljen i tuš-drvcce, dok je motiv bio bicikl. Kako bih potakla djecu na likovnu aktivnost, pripremila sam aktivnosti „Tko će prvi doći do cilja?“, „Traženje parova“ i „Složi bicikl“.

Društvena igra „Tko će prvi doći do cilja?“ prvi je poticaj za likovnu aktivnost. Djeci su bili ponuđeni pijuni bicikla i karta s poljima. Koristeći se kockicama, djeca su se kretala poljima, a određena polja sadržavala su različite prometne situacije koje susrećemo prilikom vožnje bicikla. Ukoliko bi djeca točno riješila prometnu situaciju, utoliko bi se pomaknula nekoliko polja unaprijed, a ako bi riješili pogrešno, išli su nekoliko polja unazad. Ova aktivnost izazvala je kod djece najveći interes te su se tu najviše zadržala.

Slika 16. Aktivnost „Tko će prvi doći do cilja?“

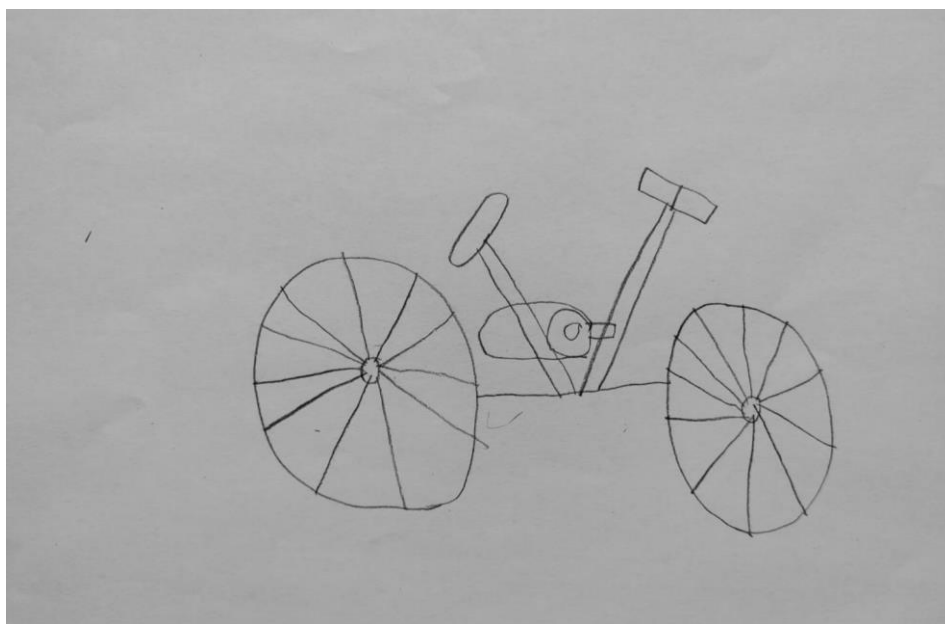
Kako bi se djeca još više opustila i kako bi se bolje upoznali, prešli smo na drugu aktivnost, „Traženje parova“. Na karticama su se nalazili bicikli, a zadatak je bio pronaći dvije iste kartice, odnosno dva ista bicikla. Kroz ovu smo aktivnost također razgovarali o biciklima te smo pokušavali uočiti i pronaći razlike među biciklima koji su se nalazili na karticama.

Zadnja poticajna aktivnost bila je aktivnost „Složi bicikl“. Pomoću kartica, djeca su pokušala složiti cjelovitu fotografiju bicikla. U ovoj aktivnosti bolje su se osjećala djeca koja vole individualne igre. S djecom sam razgovarala o izgledu bicikla i o njegovim dijelovima. Također smo, nakon završetka igre, promatrali bicikl koji je bio u prostoriji te su djeca mogla na papir bilježiti sve što bi uočila na biciklu.

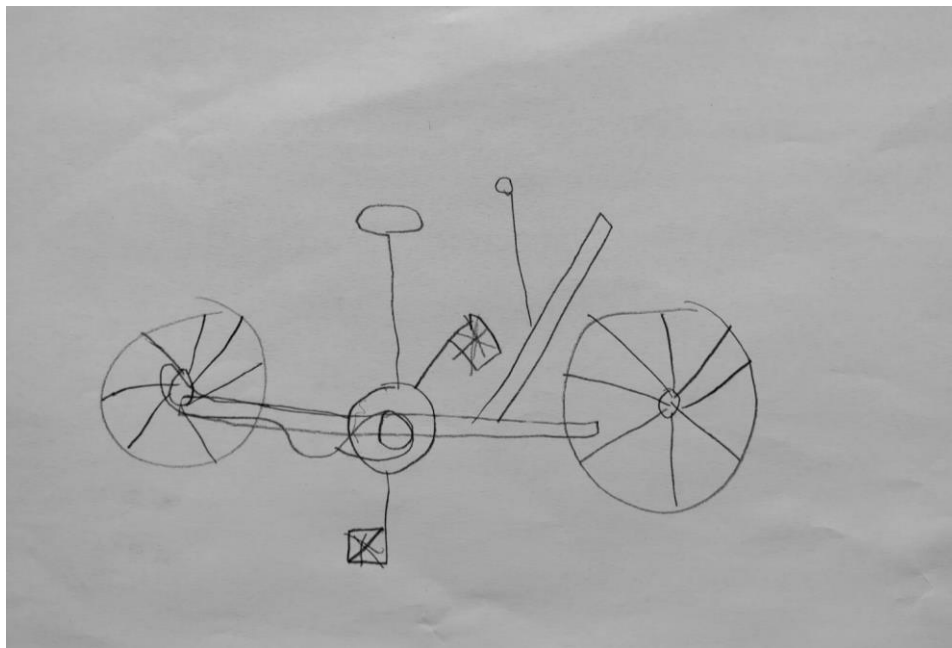
Slika 17. Aktivnosti „Traženje parova“ i „Složi bicikl“

Nakon razgovora i analize bicikla, odnosno zadanog motiva, djeci sam na stolovima pripremila papire i ponudila im četiri crtačke tehnike te predložila da nacrtaju bicikl. Djeca su sama birala koju tehniku će odabrati, ali većina se okušala u sve četiri tehnike. Rezultat ovih aktivnosti bili su dječji crteži.

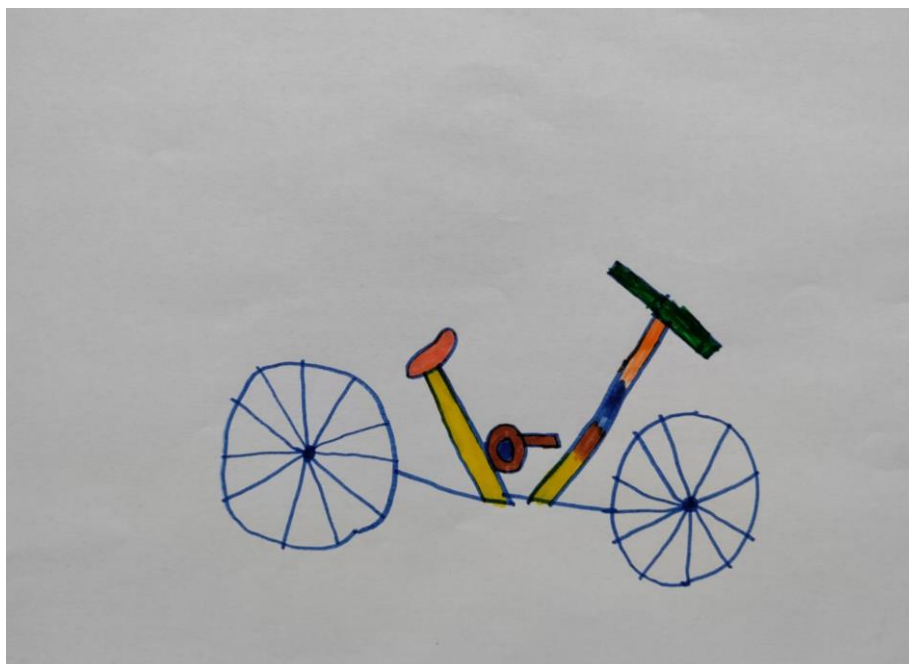
Slika 18. Dječak Fran (6 god.) - Olovka

Crtež koji prikazuje slika 18. nacrtao je dječak Fran (6). Korištena je crtačka tehnika olovka, a linije su obrisne. Prema karakteru, crte su kratke, jednolične i tanke. Dječak je crtao mekom olovkom koja, prema Jakubinu (1999.), daje više likovnih vrijednosti. Na mjestima se može uočiti da su neke linije malo tamnije, što ovisi o pritisku ruke, ali i o olovci koja je korištena. Dječak je tijekom crtanja stalno pogledavao u bicikl kako bi što vjernije nacrtao sve detalje. Ipak, iako je nacrtao mehanizam za pokretanje, nije nacrtao pedale bicikla. Broj detalja je mali, a sama konstrukcija bicikla je dosta asimetrična.

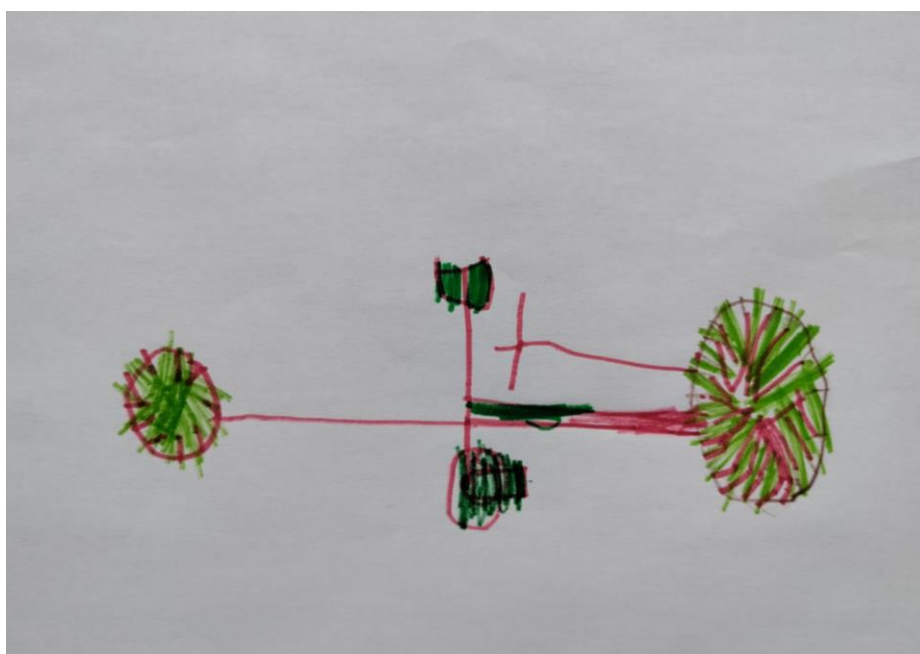
Slika 19. Dječak Franjo (6 god.) – Olovka

Slika 19 prikazuje crtež dječaka Franje (6). Ovaj crtež je također nastao olovkom te su, isto kao kod prethodnog crteža, korištene obrisne linije. Prema karakteru, linije su dugačke, ali nisu ujednačene. Primjetno je da je dječak nacrtao mehanizam za pokretanje i pedale. Dosta pažnje je posvetio detaljima, što je primjetno na pedalama. Također je nacrtao lanac bicikla, koji se u jednom dijelu preklapa s okvirom bicikla. Ovdje je također korištena meka olovka. Slično kao na prethodnom crtežu, mjestimično su linije deblje zbog pritiska ruke. Broj detalja na ovom crtežu nešto je veći od prethodnog.

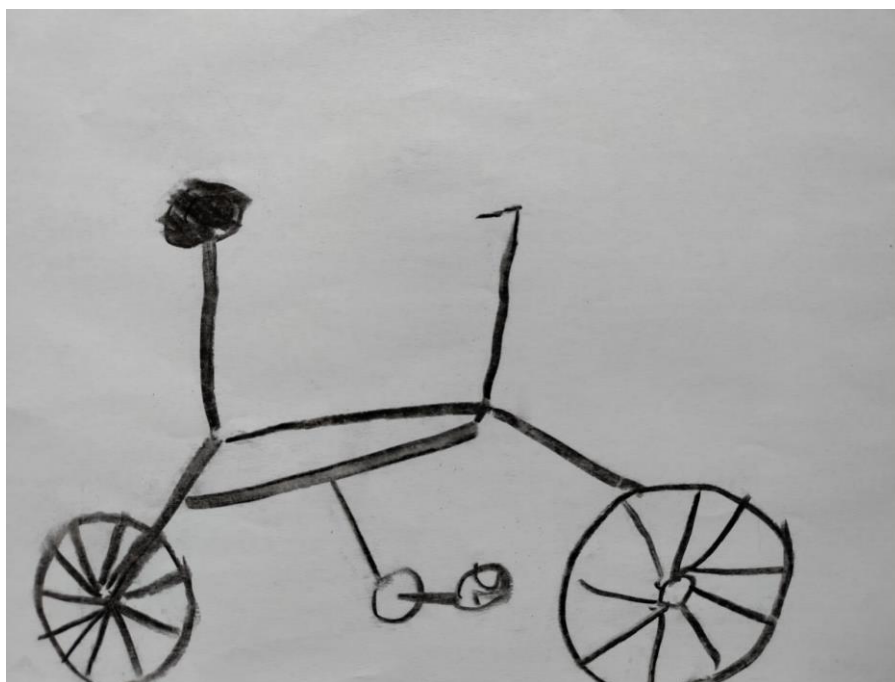
Slika 20. Dječak Luka (5,5 god.) - *Flomaster*

Na slici 20 nalazi se crtež dječaka Luke (5,5). Korištena tehnika je flomaster. Linije su kratke, isprekidane i tanke. Korišteni su flomasteri s tanjim filcem. Boje kojima se dječak koristio bile su proizvoljne, odnosno djeca su sama birala kojim bojama žele obojati bicikl. Ovaj crtež karakterističan je za fazu izražavanja složenim simbolima. Vidljivo je da dijete još uvijek ne razumije proporciju i perspektivu, nego crta ono što u stvarnosti vidi.

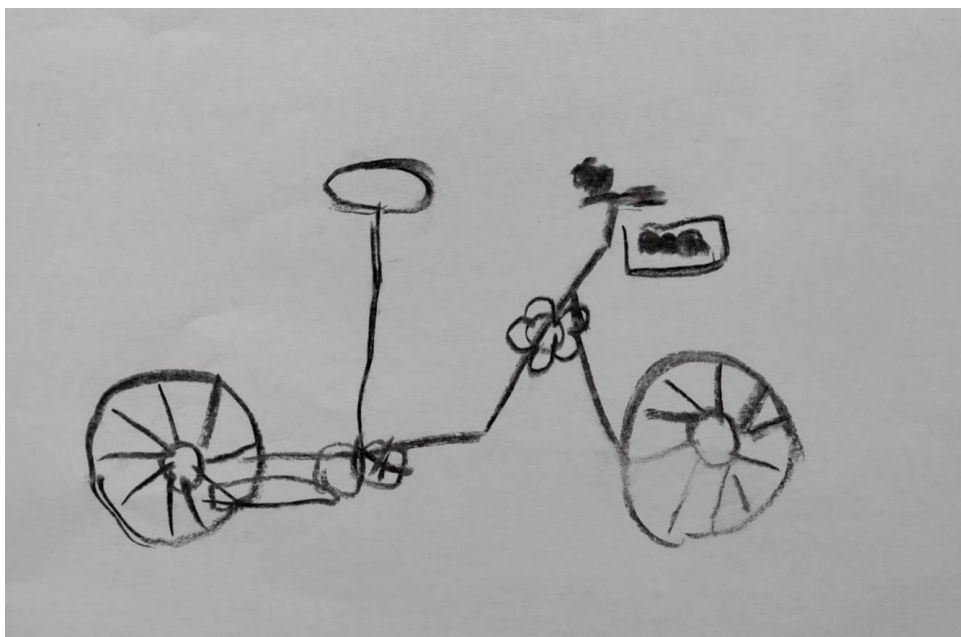
Slika 21. Dječak Lovro (6 god.) - *Flomaster*

Slika 21 prikazuje crtež dječaka Lovre (6). Kao na prethodnim crtežima, korištene su obrisne linije. Prema svom karakteru, one su tanke, kratke i jednolične. Sam prikaz bicikla je asimetričan. Iako su primjetni neki detalji, na biciklu nije prikazan pokretni mehanizam, odnosno lanac povezan s pedalama. Prilikom bojanja dječak je primjenjivao čiste boje, odnosno nije ih miješao.

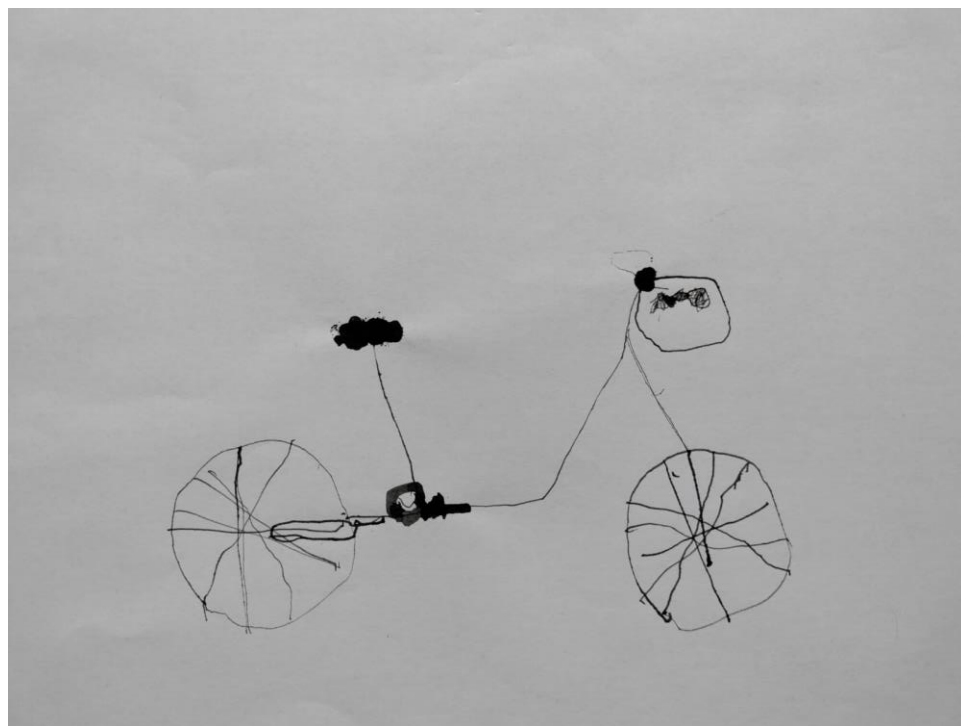
Slika 22. Dječak Matej (7 god.) - Ugljen

Na slici 22 prikazan je crtež dječaka Mateja (7) koji je primjenjivao tehniku ugljen. Prilikom crtanja ugljenom dječak nije imao velikih poteškoća, jer je ugljen držao kao olovku. Linije su deblje i jačeg intenziteta, što je karakteristično za ugljen. Također je primjetno da se, zbog svoje strukture, na dijelovima crteža ugljen obrisao. Kako bi obojao sjedalo bicikla, dječak se koristio debljom stranom ugljena.

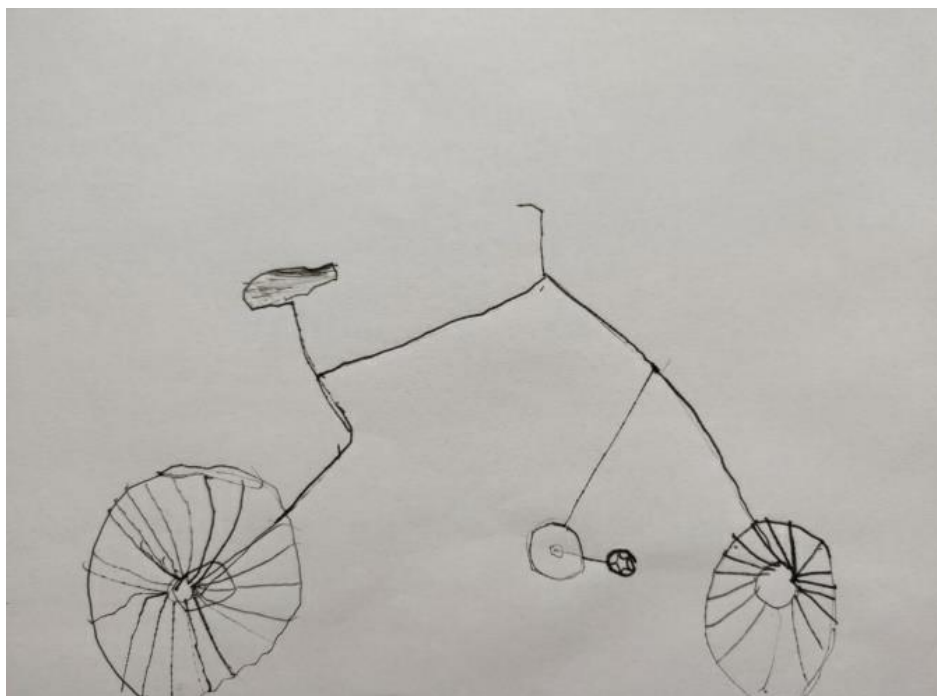
Slika 23. Djevojčica Katja (7 god.)

Na slici 23 nalazi se crtež djevojčice Katje (7), na kojem je također prikazan motiv bicikla tehnikom ugljen. Za razliku od prethodnog crteža, linije su nešto tanje, ali razlog tome je to što ugljen bio tanji i našiljen. Na slici je prikazan bicikl s puno više detalja, jer je djevojčica crtala svoj bicikl prema sjećanju. Tako je na crtežu prikazana košara za cvijeće i cvjetić koji je omotan oko strukture bicikla.

Slika 24. Djevojčica Maja (6,5 god.)

Slika 24 prikazuje crtež djevojčice Maje (6,5), na kojem je bicikl nacrtan tehnikom tuš-drvce. Korištene su obrisne linije, koje variraju između ravni i valovitih te dugih i kratkih. U tehnici tuš-drvce potezi su čvrsti i čisti, jer sam materijal na sebi ne može dugo zadržati tekućinu.

Slika 25. Dječak Ivan (6 god.)

Na slici 23 prikazan je crtež dječaka Ivana (6). Iako su nacrtane pedale, nije nacrtan mehanizam pokretanja. Na crtežu su korištene obrisne linije. Linije su također kratke i na nekim mjestima, gotovo prozirne. Međutim, treba uzeti u obzir da se dijete prvi puta susrelo s ovom tehnikom, pa su potezi na nekim dijelovima dosta nesigurni. Na ovom crtežu rub papira označava liniju tla na kojem bicikl stoji, što je karakteristično za fazu izražavanja složenim simbolima.

8. ZAKLJUČAK

Crtež je važno komunikacijsko sredstvo djeteta. Međutim, osim sredstva komunikacije, crtanje je dio cjelokupnog razvoja djeteta. Iako se djeca izražavaju individualno, postoje razlike u izražavanju s obzirom na dob. Tako svako dijete prolazi kroz određene faze likovnog razvoja. Prvotno je dječje crtanje spontano i vođeno unutarnjom potrebom za igrom. Crtež se sastoji od jednostavnih linija, koje su tu da zadovolje potrebu za igrom. Kasnije pokretač likovnih aktivnosti postaje interes, a simboli od jednostavnih postaju sve složeniji.

Crtež je temelj svih likovnih aktivnosti i predstavlja umjetnikov osobni izraz. Glavni elementi crteža su točka, linija i ploha. Crtačke tehnike su najčešće korištene tehnike u radu s predškolskom djecom. Specifično, najviše se rabe tehnike „olovka“ i „flomaster“.

Djeci treba osigurati prostor i vrijeme za crtanje. Također im treba osigurati raznolikost materijala i likovnih tehnika. Svaki dječji izraz je autentičan karakteristikama razvojne faze i kao takvog ga treba prihvatiti. Važno je djeci dopustiti da crtaju slobodno, bez previše uplitanja odraslih osoba.

Kako se pokazalo u praktičnom dijelu rada, djeca sama odabiru tehniku kojom žele crtati i način na koji to rade. Prilikom provođenja aktivnosti, dio djece je stalno pogledavao u zadani motiv nastojeći ga što vjernije reproducirati. Drugi dio djece je pak, slikao prema vlastitom osjećaju, dodajući detalje iz sjećanja. Tehnika koja ih je najviše razveselila bila je „flomaster“ zbog svojih raznovrsnih boja. Crteži koji nastaju kao rezultat aktivnosti predstavljaju individualno rješenje djeteta, njegovo znanje i emociju.

U provođenju likovnih aktivnosti s djecom naglasak bi uvijek trebao biti na dječjem stvaranju. Odgojitelj ili odrasla osoba trebaju djecu poticati i ohrabrivati u likovnom stvaranju, a da ih previše ne ometaju. Iako su sve crtačke tehnike pogodne za rad s djecom, ipak treba imati na umu da je za neke od njih prvo potrebna vježba kako bi se djeca s njima upoznala.

LITERATURA

Knjige

1. Belamarić, D. (1987). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga
2. Bodulić, V. (1982). *Umjetnički i dječji crtež : priručnik za odgajatelje i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga
3. Grgurić, N., Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje: metodički priručnik*. Zagreb: Educa.
4. Herceg, I., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa
5. Jakubin, M. (1999). *Likovni jezik i likovne tehnike: Temeljni pojmovi*. Zagreb: Educa.
6. Peić, M. (1981). *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Perasović, M. (1994). *Slikarski rječnik*. Split: Narodno Sveučilište Split.
8. Sartori, M. (2004). *Tehnike i umijeće crtanja*. Rijeka: Leo-Commerce.

Članci

1. Balić Šimrak, A. (2011). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, broj 62(63), 2–8.
2. Šipek, B. (2015). Kako komunicirati likovnim jezikom djece. *Dijete, vrtić, obitelj*, 21(79), 21 – 22.
3. Vidović, V. (2015). Dječji crtež kao komunikacijsko sredstvo između djeteta i odrasloga. *Dijete vrtić obitelj*, 16(17), 22.

POPIS SLIKA

Slika 1. Nekontrolirano šaranje. Preuzeto iz Grgurić i Jakubin, 1996.

Slika 7. Kontrolirano šaranje. Preuzeto iz Grgurić i Jakubin, 1996.

Slika 8. „Hranim ptice“. Preuzeto iz Grgurić i Jakubin, 1996.

Slika 9. „Slavimo rođendan“. Preuzeto iz Grgurić i Jakubin, 1996.

Slika 10. Camille Pissarro, „Sajam svinja“, 1886. Preuzeto s <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/tocka.htm>

Slika 11. Pablo Picasso, „Glava žene“, 1956. Preuzeto s <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/crta.htm>

Slika 7. Jean August Dominique Ingres, „Lady Harriet Mary i Catherine Caroline Montagu“, crtež olovkom, 1815. Preuzeto s <https://www.wikiwand.com/bs/Crte%C5%BE>

Slika 8. Goya, „Rastanak Franje de Borje i njegove obitelji“, bijela kreda, 1788. Preuzeto s [https://www.wikiwand.com/sh/Kreda_\(crta%C4%8Dka](https://www.wikiwand.com/sh/Kreda_(crta%C4%8Dka)

Slika 9. Toni Franović, „Pejzaž“, 2016. Preuzeto s <http://www.remek-djela.com/aktivnosti/toni-franovic-on-line-izlozba-2017/9.html>

Slika 10. Gareth Edwards, „Vivian“, 2013. Preuzeto s <https://dimescale.blogspot.com/2013/10/the-ballpoint-pen-artwork-of-gareth.html>

Slika 11. Rembrandt Harmenys van Rijn: „Juditin sluga stavlja Holofernovu glavu u vreću“, oko 1632-34. Preuzeto s <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/tuspero.htm>

Slika 12. Vincent Van Gogh: „Čempresi u zvjezdanoj noći“, 1889. Preuzeto s <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/drvce.htm>

Slika 13. Tihomir Lončar, „Autoportret I“, 1996. Preuzeto s <http://www.loncartihomir.hr/galerije/cртеzi-2/>

Slika 14. Blaž Ćuk, „Odmor“, 1963. Preuzeto s https://hr.wikipedia.org/wiki/Bla%C5%BE_%C4%86uk#/media/Datoteka:Odmor,_lavirani_tu%C5%A1,_1963..jpg

Slika 15. Tihomir Lončar, „Crtež XIV.“, 1991. Preuzeto s <http://www.loncartihomir.hr/galerije/cртеzi/>

Slika 16. Aktivnost „Tko će prvi doći do cilja?“, osobna arhiva

Slika 17. Aktivnosti „Traženje parova“ i „Složi bicikl“, osobna arhiva

Slika 18. Dječak (6 god.), osobna arhiva

Slika 19. Dječak (6 god.), osobna arhiva

Slika 20. Dječak (5,5 god.), osobna arhiva

Slika 21. Dječak (6 god.), osobna arhiva

Slika 22. Dječak (7 god.), osobna arhiva

Slika 23. Djevojčica (7 god.), osobna arhiva

Slika 24. Djevojčica (6,5 god.), osobna arhiva

Slika 25. Dječak (6 god.), osobna arhiva